

İSTANBUL (KOCAMUSTAFA PAŞA) DA ÇIKAN İSKELET KALINTILARININ TETKİKİ

Doç. Dr. Refakat ÇİNER

A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Paleoantropoloji Kürsüsü

İstanbul'un Kocamustafa Paşa mahallesinde 1964 te İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğünce yapılan kazıda çıkan iskelet kalıntıları, incelenmek üzere Türk Tarih Kurumu Başkanı Ord. Prof. Dr. Ş. Aziz Kansu'ya gönderilmiş ve Sayın Hocam Ord. Prof. Dr. Ş. Aziz Kansu da bu kalıntıları incelemem için bana teslim etmişlerdir¹.

İki ayrı ferdi temsil eden iskelet kalıntıları, hafirlerin yazılı olarak bildirdiklerine göre; Bizans Devri'ne (M.S. VI. yüzyıl) ait iki ayrı mermer lâhit içinde bulunmuştur.

Bu fertler tarafımdan 1 ve 2 diye numaralanarak incelenmiştir.

1 numaralı ferde ait elimizde natamam bir calvaria, bir sırt omuru (thoracic vertebra), bir bel omuru (lumbar vertebra), sacrum, distal epiphyhsisten bazı parçalar eksik sol uyluk kemiği (femur) ve sol calcaneus vardır. (Res. 1).

2 numaralı ferde ait ise, bazı kısımları eksik cranium, sol pazu kemiği (hümerus), sağ ve sol calcaneus vardır. (Res. 2,3).

Yaş ve Cins

Synochondrosis sphenoccipitalis 1 ve 2 numaralı fertlerin kafataslarında tamamen kapanmıştır. 2 numaralı ferdin üst ve alt çenesinde üçüncü büyük azı dişleri (molars) çıkmıştır.² 1 ve 2 numaralı

¹ Bana, İstanbul'un Kocamustafa Paşa mahallesinde yapılan kazıda çıkan iskelet kalıntılarını inceleme fırsatını veren Sayın Hocam Ord. Prof. Dr. Ş. Aziz Kansu'ya burada teşekkürlerimi arz etmek isterim.

² I nolu ferdin üst ve alt çenesi elimizde mevcut olmadığından bu hususta kesin bir şey söylemek mümkün olamamaktadır.

fertlere ait elimizde mevcut olan uzun kemiklerde epiphysis'ler kapanmıştır. Saydığımız özellikler bu iskeletlerin her ikisinin de kâhil fertlere ait olduklarını göstermektedir.

1 nolu ferдин kafatasında coronal suture'un pars stephanica kısımları dış yüzde (ectocranial) ve iç yüzde (endocranial) tamamen silinmiş olup, pars complicata ve pars bregmatica kısımlarında hafif silinme mevcuttur.

Sagittal suture'un pars bregmatica ve pars lâmdica kısımlarının iç yüzde tamamen silinmiş, dış yüzde nisbeten açık olmalarına karşılık pars obelica kısmı iç ve dış yüzlerde tamamen silinmiş, pars verticis kısmı ise iç ve dış yüzlerde nisbeten açık bulunmaktadır.

Lâmdoid suture'un pars asterica ve pars intermedia kısımları iç yüzde bir hayli silinmiş, dış yüzde nisbeten açık olduğu halde, pars lâmdica kısmı dış ve iç yüzlerde nisbeten açık bulunmaktadır.

Yukarıda belirtilen suturların durumundan 1 numaralı iskeletin 42-43 yaşlarında bir ferde ait olduğu anlaşılmaktadır.

2 nolu ferдин kafatasında sutura metopica'nın dış yüzde kısmen açık olduğu tespit edilmiştir.³

Coronal suture'un pars stephanica ve pars complicata kısımları dış ve iç yüzlerde tamamen silinmiş olup, pars bregmatica kısmı dış yüzde nisbeten açıktır. İç yüzde tamamen silinmiş olan sagittal suture'un pars verticis ve pars lâmdica kısımlarıyla lâmdoid suture'un pars lâmdica ve pars asterica kısımlarının dış yüzde nisbeten açık oldukları müşahede edilmiştir. Böylece, 2 numaralı ferдин kafatasındaki suturların durumu da bu iskeletin 47-48 yaşlarında bir ferde ait olduğunu göstermektedir.

Kafatası ve diğer kemiklerin morfolojik özellikleri de bize 1 nolu iskeletin bir erkek ferde, 2 nolu iskeletin de bir dişi ferde ait oldukları fikrini telkin etmektedir.

3 Metopic suture normal olarak post-natal hayatın ilk yılının ikinci yarısında kapanmaya başlar ve ikinci yılın sonunda suture'un büyük bir kısmı kapanır. Bu zaman içinde henüz açık olan küçük supra-nasal kısımda da suture'un kapanması altıncı yılda tamamlanır. Bak: Comas, J. 1960: Manual of Physical Anthropology. s. 372.

Kafatasları

1 numaralı iskeletin calvaria'sı oldukça iyi muhafaza edilmiştir. Yalnız bu calvaria'da art kafa kemiğinin (os occipitale) pars lateralis kısımları ve squama occipitalis kısmından bazı parçalar ile şakak kemiklerinin (ossa temporale) pars mastoidea kısımlarının processus mastoideus'ları ve sol şakak kemiğinin (os temporale) squama temporalis kısmının processus zygomaticus'u kopmuş kayıptır.

2 numaralı ferдин genellikle iyi muhafaza edilmiş olan cranium'unda ise;

a) Beyin kutusunu meydana getiren kemiklerden, os occipitale'nin sağ pars lateralis'inin tamamı ile squama occipitalis'inin plânum nuchale kısmı; sağ ve sol temporale'lerin squama temporalis'lerinin processus zygomaticus kısımları ve sağ temporale'in pars mastoidea'sının processus mastoideus kısmı;

b) Yüz iskeletini meydana getiren kemiklerden, ossa nasale ve ossa lacrimale'lerin tamamı ile maxilla'nın sol processus frontalis maxillae kısmı ve mandibula'nın corpus mandibulae'sının sağ ikinci incisor-sağ birinci molar arasına tekabül eden kısmının alt tarafından; parçalar kopmuş kayıptır.

1 numaralı erkek ferдин maksimum kafa uzunluğu (Tablo 1); Behr'in⁴ Guanchen erkekleri için verdiği ortalamaya (184 mm.), maksimum kafa genişliği de Hooton'un⁵ (1925) Teneriffa erkekleri için verdiği ortalamaya (142 mm.) eşittir.

2 numaralı dişi ferдин maksimum kafa uzunluğu (Tablo II); Pittard'ın⁶ Schweizer (Wallis) kadınları için verdiği uzunluğun (172 mm.) ve Bostancı'nın⁷ Sardis Bizans Devri 62.13 mezar nolu kadın kafatası için verdiği uzunluğun (172 mm.); maksimum kafa

4 Martin-Saller. 1957: Lehrbuch der Anthropologie. cilt II, s. 1229.

5 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1230.

6 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1229.

7 Bostancı, E. 1969: Sardis Kazılarında Çıkan Kafataslarının İncelenmesi ve Eski Anadolu Halkları ile olan Münasebetleri. Study of the skulls from the Excavation at Sardis and the Relation with the Ancient Anatolians. D.T.C.Fakültesi yayınları No. 185, s. 25 Tablo 1.

genişliği de yine Bostancı'nın⁸ Sardis Bizans Devri 61.5 mezar nolu kadın kafatası için verdiği genişliğin (135 mm.) aydınadır. Kafa uzunluk-genişlik endisi (Tablo I,II); Garson'un⁹ tasnifine göre I numaralı calvaria ve 2 numaralı cranium'da mesokran'dır. Kansu¹⁰ tarafından tetkik edilmiş olan dört adet Bizans Devri kafatasından üçünün (2 ve 4 nolu erkek kafatasları ile 3 nolu kadın kafatası), Bostancı¹¹ tarafından incelenmiş olan 9 adet Sardis Bizans Devri kafatasından (6 adet kadın ve 3 adet erkek kafatası) dördünün (62.II, 62.12, 61.5, 61.7 mezar nolu kadın kafatasları) ve Kansu-Çiner¹² tarafından incelenmiş olan Korkuteli-Tefenni Bizans Devri erkek kafatasının kafa endisleri de mesokran kategoriye girmektedir.

Basion-Bregma yüksekliği yalnız I nolu calvaria'da ölçülebilmıştır. Kocamustafa Paşa I numaralı calvaria'sındaki bu yükseklik Flower'in¹³ Nordgrönländer erkekleri için verdiği yüksekliğe (138.0) eşittir. Basion-bregma yüksekliği-uzunluk endisi hypsikran guruba girmekte ise de uzunluğuna nazaran orta yükseklikte olan bu kafatası orthokran kategorinin sınırı üzerinde bulunmaktadır¹⁴.

Basion-bregma yüksekliği-genişlik endisi metriokran guruptadır¹⁵, yani ka^fa, genişliğine nazaran orta yüksekliktedir. Basion-bregma yüksekliği-uzunluk ve Basion-bregma yüksekliği-genişlik endisleri, Bostancı¹⁶ tarafından incelenmiş olan Sardis Bizans Devri 62.11 mezar nolu kadın kafatasında da Kocamustafa Paşa I nolu kafatasındakinde olduğu gibi orthokran ve metriokran guruplardadır.

Kocamustafa Paşa 1 ve 2 numaralı kafataslarında Porion-bregma yüksekliği-uzunluk endisi orthokran, Porion-bregma yüksekliği-ge-

8 Bostancı, E. 1969, s. 25 Tablo 1.

9 Martin-Saller. 1957, cilt I, s. 488.

10 Kansu, Ş.A. 1956: Introduction à L'Anthropologie de la Période Byzantine. Sonderdruck aus dem Bericht über die 5. Tagung der Deutschen Gesellschaft für Anthropologie in Freiburg i.5.bis 7. April 1956. s. 64-65.

11 Bostancı, E. 1969, s. 25 Tablo 1, s. 52 Tablo 10.

12 Kansu, Ş.A.-Çiner, R. 1968: Korkuteli-Tefenni İskeletine ait Kalıntıların Tetkiki. Belleten, cilt XXXII, S. 127, s. 302, 310 Tablo I.

13 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1262.

14 Martin-Saller. 1957. cilt I, s. 488.

15 Martin-Saller. 1957, cilt I, s. 489.

16 Bostancı, E. 1969, s. 28 Tablo 3.

nişlik endisi de tapeinokran guruba girmektedir¹⁷. Kocamustafa Paşa 1 ve 2 numaralı kafataslarındaki Porion-bregma yüksekliği-uzunluk endisi ile Kansu'nun¹⁸ Bizans Devri 1 ve 4 nolu erkek kafatasları için verdiği endisler (62.64, 61.42), Bostancı'nın¹⁹ Sardis Bizans Devri 61.14 mezar nolu kadın kafatası için verdiği endis (59.01) ve Kansu-Çiner'in²⁰ Korkuteli-Tefenni Bizans Devri erkek kafatası için verdikleri endis (58.22) aynı grupta (orthokran) olduğu gibi; Kocamustafa Paşa 1 ve 2 numaralı kafataslarındaki Porion-bregma yüksekliği-ge-nişlik endisi ile Kansu'nun²¹ Bizans Devri 1 ve 2 nolu erkek kafatasları için verdiği endisler (77.03, 72.11), Bostancı'nın²² Sardis Bizans Devri 61.14 mezar nolu kadın kafatası için verdiği endis (79.70) ve Kansu-Çiner'in²³ Korkuteli-Tefenni Bizans Devri erkek kafatası için verdikleri endis (77.14) de aynı grupta (tapeinokran) dir.

Kocamustafa Paşa 1 ve 2 numaralı kafataslarında eşit olan minimum alın genişliği ölçüsü (Tablo I,II), Bostancı'nın²⁴ Sardis Bizans Devri 62.11 ve 61.7 mezar nolu kadın kafatasları için verdiği ölçüler (96 mm., 96 mm.), Basedow'un²⁵ Tasmanya erkekleri için verdiği ölçü (96 mm.) ve Konganei'nin²⁶ Aino erkekleri için (96 mm.), Hırdlic-ka'nın²⁷ Luisiana-Indien erkekleri için (96 mm.), Hooton'un²⁸ (1925) Teneriffa erkekleri için (96 mm.), Dorsey'in²⁹ Papua erkekleri için (96 mm.) verdikleri ortalamaların aynıdır.

Mustaraz alın endisi 1 numaralı kafatasında (78.69), 2 numaralı kafatasında (84.21) dir.

17 Martin-Saller. 1957, cilt I, s. 489.

18 Kansu, Ş.A. 1956. Introduction à L'Anthropologie de la Période Byzantine. s. 66
Tablo I.

19 Bostancı, E. 1969, s. 31 Tablo 4.

20 Kansu, Ş.A.-Çiner, R. 1968, s. 302, 311 Tablo I.

21 Kansu, Ş.A. 1956, s. 64, 66 Tablo I.

22 Bostancı, E. 1969, s. 31 Tablo 4.

23 Kansu, Ş.A.-Çiner, R. 1968, s. 302, 311 Tablo I.

24 Bostancı, E. 1969, s. 33 Tablo 5.

25 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1276.

26 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1276.

27 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1276.

28 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1276.

29 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1276.

30 Martin-Saller. 1957, cilt I, s. 490.

Mustaraz fronto-parietal endis 1 numaralı kafatasında metriometop, 2 numaralı kafatasında eurymetop gurutadır.³⁰ Yani 1 numaralı fertte alın genişliği orta, 2 numaralı fertte ise alın geniştir.

1 numaralı kafatasında horizontal kafa çevresi ölçüsü (528.0 mm.) dir. 2 numaralı kafatasında ise bu ölçü Hauser'in³¹ Güney-doğu Yeni Gine erkekleri için verdiği ortalamaya (498.0 mm.) eşittir.

1 numaralı ferдин kafatasında bregma-lâmda kavsi, nasion-bregma kavsinden uzundur.³²

2 numaralı ferдин kafatasında lâmda-opisthion kavsi, nasion-bregma kavsinden; bregma-lâmda kavsi de lâmda-opisthion kavsinden uzundur.

Sol duvar kemiğinin kalınlığı 1 numaralı kafatasında 7 milimetre, 2 numaralı kafatasında 6 milimetredir.

1 numaralı ferдин Pearson'un³³ erkekler için verdiği formül ile Basion-bregma yüksekliği kullanılarak hesaplanan kafa kapasitesi (1483.72) santimetre küp, Porion-bregma yüksekliği kullanılarak hesaplanan kafa kapasitesi (1437.00) santimetre küp'tür. Bu ferдин Basion -bregma yükseklik ölçüsüyle hesaplanan kafa kapasitesi Sarasin'in³⁴ tasnifine göre erkekler için kabuledilen aristenkephal yani büyük, Porion-bregma yükseklik ölçüsüyle hesaplanan kafa kapasitesi de euenkephal yani orta guruba girmektedir.

2 numaralı ferдин Pearson'un³⁵ kadınlar için verdiği formüle göre Porion-bregma yüksekliği kullanılarak hesaplanan kafa kapasitesi (1201.99) santimetre küp'tür. Sarasin'in³⁶ kadınlar için verdiği tasnifte 2 numaralı ferдин kafa kapasitesi de euenkephal yani orta guruba girmektedir.

Kocamustafa Paşa 1 ve 2 numaralı kafataslarının norma verticalis'deki biçimleri ovoid'dir.³⁷ Şakak kısmının dolgunluğu, 1 numaralı

31 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1222.

32 1 numaralı ferдин kafatasında opisthion noktasının bulunduğu kısım kopmuş olduğundan lâmda-opisthion kavsi ölçülememiştir.

33 Martin-Saller. 1957, cilt I, s. 473.

34 Martin-Saller. 1957, cilt I, s. 470.

35 Martin-Saller. 1957, cilt I, s. 473.

36 Martin-Saller. 1957, cilt I, s. 470.

37 Olivier, G. 1960: Pratique Anthropologique. s. 142.

kafatasında ortaya yakın, 2 numaralı kafatasında ortanın üstündedir. Duvar tümsekleri (*tübera parietalia*), I numaralı kafatasında orta derecede, 2 numaralı kafatasında ise bariz bir inkişaf göstermektedir. Glabella'nın ve kaş kemerlerinin (*arcus superciliaris*) inkişafı 1 numaralı kafatasında orta derecededir. 2 numaralı kafatasında ise glabella belirgin olduğu halde kaş kemerleri çok zayıftır. I ve 2 numaralı kafataslarında orta yükseklikte olan alın, 1 numaralı kafatasında ortaya yakın bir meyle sahip olup, 2 numaralı kafatasında hafif dik'tir. Alın tümseklerinin (*tübera frontalia*) inkişafı, 1 numaralı kafatasında ortanın altında, 2 numaralı kafatasında ise orta derecededir. Sutura metopica, 1 numaralı kafatasında tamamen kapanmış olmasına karşılık 2 numaralı kafatasında kısmen açık durumdadır.³⁸ Postorbital daralma 1 numaralı kafatasında hafif, 2 numaralı kafatasında orta derecededir.

Kocamustafa Paşa kafataslarına yandan (*norma lateralis*) bakıldığı zaman, pterion 1 numaralı kafatasında *attenuated sphenoparietal* form, 2 numaralı kafatasında da *stenocrotophy* form göstermektedir³⁹. Squama temporalis ve processus mastoideus'lar 1 numaralı kafatasında 2 numaralı kafatasındakilerden büyüktür. Fossa mandibularis'ler, 1 numaralı kafatasında 2 numaralı kafatasındakilerden daha derindir. Dış kulak deliğinin (*meatus acusticus externus*) şekli her iki kafatasında da ellipsoide'dir. Supramastoid crête, 1 numaralı kafatasında orta derecede inkişaf etmiş olduğu halde 2 numaralı kafatasında zayıftır. Occipital inhina derecesi, 1 numaralı kafatasında ortanın üstünde, 2 numaralı kafatasında ise ortaya yakındır. Her iki kafatasında da sagittal suture ile lâmdoid suture'un birleştiği lâmda noktasının üst tarafında hafif birer lâmdoid düzlük görülmekte ise de bu kafataslarında plâno -occipital düzlük mevcut değildir. 1 numaralı kafatasının en yüksek noktası bregma'nın 3.5 cm. gerisinde sagittal suture üzerindedir. 2 numaralı kafatasının en yüksek noktası ise bregma noktasına tekabül etmektedir. Torus occipitalis, I numaralı kafatasında orta derecede inkişaf göstermekte, 2 numaralı kafatasında ise belirsizdir.

Kocamustafa Paşa 1 ve 2 numaralı kafataslarına arkadan (*norma occipitalis*) bakılınca, her iki kafatası da tepe kısımları

38 Kâhil fertlerde görülen metopism nisbeti Avrupalılarda % 77, Afrika Negrolarında % 2.0 dir. Bak. Comas, J. 1960: *Manual of Physical Anthropology*. s. 372-373.

39 Comas, J. 1960: *Manual of Physical Anthropology*. s. 374.

yuvarlak birer çatı şekli göstermektedir. 1 numaralı kafatasında lâmdoid suture'un sagittal suture ile birleştiği lâmda noktasına yakın sol taraf altta orta büyüklükte bir tümsek (tübera) mevcuttur. Her iki kafatasında da suturlar üzerinde hiç bir worm kemiğine (ossa suturarum) rastlanmamıştır.

2 numaralı kafatasında göz çukuru endisi mesokonch guruba⁴⁰, burun endisi de mesorrhin guruba⁴¹ girmektedir. Yani bu ferдин göz çukurları genişliğine nazaran orta yükseklikte, burnu ise yüksekliğine nazaran orta genişliktedir. Yine aynı ferдин yüzünde elmacık kemikleri (os zygomaticum) yanlara doğru hafif fırlaktır. Göz çukurlarının alt kenarlarının orta ve dış kısımları aşağı-dışa doğrudur. Burun dikenini (spina nasalis anterior) sağlam ve belirgin olup, apertura pyriformis'in alt kenarı keskindir.

2 numaralı ferde ait üst diş kemerinin mutlak uzunluk ve genişlik ölçüleri (Tablo III) de gösterilmiştir. Bu ferдин üst çene endisi dolichuranisch guruba girmektedir⁴², yani damak dardır. Üst çenenin alttan görünüşü U harfini andırmaktadır.

2 numaralı ferдин alt çenesine ait endis ve ölçüler Tablo IV de gösterilmiştir. Bu alt çene gövdesinin yükseklik ölçüsü, Martin'in⁴³ Parisliler ve La Chapelle-Aux-Saints alt çeneleri için verdiği ölçülerin (31.00) aynı olup, Kansu-Çiner'in⁴⁴ Korkuteli-Tefenni Bizans Devri erkek alt çenesi için verdikleri ölçünün (29.00) biraz üstündedir. Alt çene gövdesinin kalınlık ölçüsü, Kansu-Çiner'in⁴⁵ Korkuteli-Tefenni Bizans Devri erkek alt çenesi için verdikleri ölçü (13.00) ve Martin'in⁴⁶ Parisli, Zenci, Krapina D alt çeneleri için verdiği ölçülere (13.00) eşittir. Bu alt çenede alt çene gövdesinin yükseklik-kalınlık endisi, Martin'in⁴⁷ Zenci alt çeneleri için verdiği endise (42.1); alt çene kolu açısı da Avrupalı beyaz ve Lapps kadınlarının alt çene kolu açalarına (125.2°) yakındır⁴⁸.

40 Martin-Saller. 1957, cilt I, s. 495.

41 Martin-Saller. 1957, cilt I, s. 496.

42 Martin-Saller. 1957, cilt I, s. 497.

43 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1447.

44 Kansu, Ş.A.-Çiner, R. 1968, s. 312 Tablo II.

45 Kansu, Ş.A.-Çiner, R. 1968, s. 312 Tablo II.

46 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1447.

47 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1447.

48 Comas, J. 1960, s. 380 Tablo 75.

Kocamustafa Paşa 2 nolu ferdinin alt çenesine yandan bakıldığı zaman protuberantia mentalis'in positive bir çıkıntı hasil ettiği görülmektedir. Foramen mentale'ler her bir yanda birer tane olup, ikinci küçük azı dişleri (premolars) hizasında altta bulunmaktadır. Alt çene kollarında incisura mandibulae'ler orta derinliktedir. Tuberositates massetericae'ler fazla kuvvetli değildir. Alt çenenin iç yüzünde sulcus mylohyoideus ve fossa musculi biventris'in derinlikleri azdır. Spina musculi genioglossi, spina musculi geniohyoidei, tuberositas pterygoidea ve linea mylohyoidea'lar orta dereceye yakın inkişaf göstermektedir.

2 numaralı ferdin üst çenesinde kesici dişler (incisors), köpek dişleri (canins) ve sol birinci küçük azı dişi (premolar) nin istisnası ile diğer dişler tamdır. (Res. 2). Bu üst çenede, sağ P¹, sağ ve sol P² lerde paracone'lar protocône'lardan büyüktür. Sağ P² nin paracone ve protocone'ları üzerinde mine (substantia adamantina) kısımlarında pek hafif aşınma mevcuttur. Sol M¹ in mine kısmında pek hafif aşınma vardır. Sağ M¹ in metacone'unun mine kısmındaki hafif aşınmaya karşılık paracone, protocone ve hypocone'ları üzerindeki mine kısımları fazlaca aşınmış olup dentine adacıkları meydana çıkmak üzeredir. Sağ ve sol M² lerin hypocone'ları küçüktür. Sağ M² nin protocone ve hypocone'larının mine kısımlarında görülen hafif aşınma hypocone'da protocone'dakinden fazladır. Sağ M³ dört, sol M³ üç dişçiklidir. Sağ M³ de hypocone, küçülmüş olan metacone'dan da küçüktür. Yine sağ M³ ün paracone'unun mine kısmında aşınma mevcuttur. Üst çenenin sağ ve solunda M¹ > M² > M³ tür. Üst çene diş ölçüleri için bak Tablo V.

2 numaralı ferdin alt çenesinde kesici dişler (incisors) ve köpek dişleri (canins) düşmüş kayıptır⁴⁹. (Res. 2,3). Diğer dişler tamam olan bu alt çenede sağ ve sol P₁ lerde paraconide'ler büyük olup, metaconide'ler çok küçüktür. Sağ ve sol P₂ de protoconide'ler büyüktür. Sağ P₂ de entoconide yok, yalnız metaconide vardır⁵⁰. Sağ M₁ den büyük olan sol M₁ beş dişçiklidir. Sağ M₁, sağ ve sol M₂, sağ ve

49 2 numaralı ferdin üst ve alt çenesinde eksik olan dişlerin ferdin ölümünden sonra düşmüş oldukları anlaşılmaktadır.

50 Sol P₂ nin lingual yüzü üzerindeki mine kısmı düşmüş olduğundan buradaki dişçikler hakkında bir şey söylemek mümkün olamamıştır.

sol M_3 ler dörder dişciklidir. Sağ M_1 ve sol M_2 nin protoconide ve hypoconide'i ile sol M_1 in protoconide, hypoconide ve hypoconulide'leri üzerindeki mine kısımlarında hafif aşınma mevcuttur. Sağ ve sol M_2 ve M_3 lerde + plânu vardır. Bu alt çenenin sağ ve solunda $M_1 > M_2 > M_3$ tür. Alt çene diş ölçüleri için bak Tablo VI.

Postcranial Kemikler

Kocamustafa Paşa postcranial kemiklerinden elimizde, I numaralı ferde ait bir thoracic vertebra, bir lumbar vertebra, sabrum, sol femur ve sol calcaneus ile 2 numaralı ferde ait sol hümerus, sağ ve sol calcaneus'lar vardır. (Resim 1,2,3).

I numaralı ferdin onikinci sırt omurunda (thoracic vertebra) corpus vertebra'nın sağ alt tarafından bir parça ile processus transversus'lar; aynı ferdin ikinci bel omurunda (lumbar vertebra) da processus costarius'ların uçları kopmuş kayıptır. (Resim 3). Vertebral endis bakımından (Tablo VII) her iki omur da ventro-sphenocentric gruba girmektedir⁵¹.

2 numaralı ferdin sağlam olan sol hümerus'unda epiphysis'ler tamamen kapanmıştır. Bu hümerus'ta uzunluk ölçüsü (Tablo VIII), Martin'in⁵² Aino kadınları (274 mm.), Japon kadınları (274 mm.), Vedda kadınları (277 mm.) ve Andaman kadınları (260 mm.) için verdiği ölçülerin üstünde olup, yine Martin'in⁵³ Japon (erkek ve kadın) ortalaması olarak verdiği ölçüye (285 mm.) yakındır. Uzunluk-kalınlık endisi de Martin'in⁵⁴ bugünkü Parisli erkekler ve Paltacalo Indien erkekleri için verdiği endise (19.8) yakındır.

1 numaralı ferde ait sacrum'un apex ossis sacri kısmı ile sol beşinci foramina sacralia'sının dış kenarı kopmuştur. (Resim 1). Genellikle her bir sacrum'da dörder çift olan foramina sacralia, bu ferdin sacrumunda beş çifttir. Hypobasal form gösteren bu sacrum'da uzunluk-genişlik endisi (Tablo IX), subplatyhieric gruptadır. Orta ge-

51 Comas, J. 1960, s. 414.

52 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1042.

53 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1042.

54 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1042.

nişlikte olan bu tip sacrum'a genellikle Pigmeler, Neolithic Suiss ve Avrupalılarda rastlanılmaktadır⁵⁵.

1 numaralı ferdin sol femur'unun proximal epiphysis'inde trochanter major'dan bir parça ile distal epiphysis'inde epicondylus tibialis ve condylus tibialis kopmuş kayıptır. (Resim 1). Bu femur'da uzunluk-kalınlık endisi (Tablo X), Martin'in⁵⁶ Spy erkekleri için verdiği endisin (22.3); kuvvet endisi de Martin'in⁵⁷ Homo Neanderthalensis'ler için verdiği ortalamanın (13.5) biraz üstündedir. Kansu-Çiner⁵⁸ tarafından incelenmiş olan Korkuteli-Tefenni Bizans Devri erkek femur'unda olduğu gibi platymer guruba giren⁵⁹ bu femur'da platymeri endisi, Martin'in⁶⁰ Schweiz Alamannen kadınları için verdiği endise (78.5) yakındır. Plaster endisi, çeşitli araştırmacıların bu günkü kavimler için verdikleri endislerin hepsinden küçüktür.⁶¹ Linea aspera orta dereceye yakın bir inkişaf göstermektedir. Boyun-uzunluk endisi, Cro-Magnon'larınkinden (17.0) birazcık yüksek, bu günkü Fransızlar'ınkinden (17.3) biraz düşüktür.⁶² Torsion açısı, Martin'in⁶³ Senoi'ler için verdiği açıya (26°) eşit olan bu femur'da boyun-diyafiz açısı, çeşitli araştırmacılar tarafından bu günkü kavimler için verilen açıların hepsinden büyüktür.⁶⁴

Epiphysis'ler tamamen kaynaşmış olan bu femur'da trochanter tertius, fossa hypotrochanterica ve crista hypotrochanterica mevcuttur. Distal epiphysis'ten parçalar kopmuş olduğundan femur kurbürü derecesi ölçülememiştir.

Elimizde mevcut olan 1 numaralı ferde ait sol calcaneus ile 2 numaralı ferde ait sağ ve sol calcaneus'lar iyi muhafaza edilmiştir. (Resim 1,3). Bunlara ait ölçü ve endisler (Tablo XI ve XII) de gösterilmiştir. 1 numaralı ferdin sol calcaneus'u 2 numaralı ferdin sağ

55 Comas, J. 1960, s. 415.

56 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1079.

57 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1080.

58 Kansu, Ş.A.-Çiner, R. 1968, s. 305, 313 Tablo V.

59 Martin-Saller. 1957, cilt I, s. 569.

60 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1085.

61 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1081.

62 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1096.

63 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1088.

64 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1090.

ve sol calcaneus'larından hem büyük hem uzundur. 2 numaralı ferдин sağ calcaneus'u da sol calcaneus'undan uzundur. Uzunluk-Genişlik endisi, 1 numaralı fertte 2 numaralı ferdinkilerden, 2 numaralı ferдин sağ calcaneus'unda da sol calcaneus'undakinden yüksektir. 1 numaralı ferдин sol calcaneus'unda bu endis, Reicher'in⁶⁵ Tibetliler için verdiği endisten (37.6) pek az yüksektir. Uzunluk-yükseklik endisi, 2 numaralı ferдин sağ calcaneus'unda 1 ve 2 numaralı fertlerin sol calcaneus'larındakinden yüksek olduğu gibi Reicher'in⁶⁶ ve Adachi'nin⁶⁷ verdikleri endislerin hepsinden de yüksektir. 1 numaralı ferдин sol calcaneus'unda bu endis, Reicher'in⁶⁸ Tirol'ler için verdiği endisten (51.8); 2 numaralı ferдин sol calcaneus'unda da Volkov'un⁶⁹ Zenci'ler için verdiği endisten (46.4) pek az yüksektir. Sustentaculum-tali endisi, 2 numaralı ferдин sol calcaneus'unda 1 numaralı ferдин sol ve 2 numaralı ferдин sağ calcaneus'undakilerden yüksek olduğu halde Reicher'in⁷⁰ verdiği bütün ortalamalardan küçüktür. Bu hal, 1 ve 2 nolu fertlerin calcaneus'larının mütেকâmil durumda olduklarını göstermektedir. Corpus calcanei'nin uzunluk endisi, 1 numaralı ferдин sol calcaneus'unda (74.12), 2 numaralı ferдин sağ ve sol calcaneus'larında (68.42, 68.92) dir, yani 1 numaralı fertte topuk orta, 2 numaralı fertte ortaya yakın büyüklüktedir. Facies articularis posterior calcanei uzunluk-Genişlik endisi, 2 numaralı ferдин sağ ve sol calcaneus'larında 1 numaralı ferдин sol calcaneus'undakinden yüksektir. Facies articularis posterior calcanei uzunluk-yükseklik endisi, 1 numaralı ferдин sol ve 2 numaralı ferдин sağ calcaneus'larında birbirine (19.35, 19.23); 2 numaralı ferдин sol calcaneus'unda da Martin'in⁷¹ Birmanyalılar için verdiği endise (20.1) yakındır.

Boy

1 numaralı erkek iskeletinin sol femur'undan Pearson⁷² formülü ile hesaplanan boy'u 163.84 santimetredir. (Tablo XIII). Erkekler

65 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1119.

66 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1119.

67 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1119.

68 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1120.

69 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1119.

70 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1119.

71 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1121.

72 Martin-Saller. 1957, cilt I, s. 594.

için kabuledilen orta boy gurubuna giren bu ferdin boy'u Tarcho'nun⁷³ (1935) Kırgız erkekleri için verdiği boy (163.8) ve Soukharev'in⁷⁴ Volga Tatar erkekleri için verdiği boy (163.8) ların hemen aynıdır.

2 numaralı kadın iskeletinin sol hümerus'undan Pearson⁷⁵ formülü ile hesaplanan boy'u 149.70 santimetredir (Tablo XIV). Kısa boylu kadınlar gurubuna giren bu ferdin boy'u Kajava'nın⁷⁶ (1925) Lappländer kadınları için verdiği boy (149.6) ve Duckworth'un⁷⁷ Eskimo kadınları için verdiği boy'(149.7)un hemen aynıdır.

Netice

Antropometrik ölçü ve morfolojik karakterlerinin bazıları Nordik ırka bazıları da Alpin ırka yaklaşan İstanbul (Kocamustafa Paşa) iskeletleri Nordik ve Alpin ırkın karışmasından meydana gelen tip'i temsil etmektedirler.

Summary and Conclusion

The skeletal remains which were found during the excavation carried out by Directorate of İstanbul Archaeological Museums at the place Kocamustafa Paşa of İstanbul in 1964, had been sent to Ord. Prof. Dr. Ş.Aziz Kansu, the Director of the Turkish Historical Society for study. Then Ord. Prof. Dr. Ş.Aziz Kansu gave to me these materials to examine.¹

According to the report of the excavation which was given by excavators, two human skeletal remains were found in two separate marble-tombs which belong to the Byzantine Period (VI. Century A.D.).

73 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 780.

74 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 781.

75 Martin-Saller. 1957, cilt I, s. 595.

76 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 778.

77 Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 780.

1 I wish to extend my thanks to Ord. Prof. Dr. Ş.Aziz Kansu, the Director of Turkish Historical Society for permitting me to examine the material from Kocamustafa Paşa.

The skeletal remains which belong to individuals have been numbered by me as I and 2.

The skeleton number 1 is represented by a calvaria with some missing parts, one thoracic vertebra, one lumbar vertebra, sacrum, left femur with some missing parts from distal epiphysis and, left calcaneus. See fig. I.

The skeleton number 2 is represented by a cranium with some missing parts, left humerus, right and left calcaneus, See fig. 2,3.

In both skulls, the basilar sutures (synchondrosis sphenoccipitalis) are completely closed. In the upper and lower jaws of skeleton number 2, the third molars have erupted. In the long bones of both skeletons the epiphyses have united. Therefore these skeletons belong to adult individuals.

The condition of sutures on the ectocranial and endocranial surfaces of both skulls shows that of these skeletons, number 1 belongs to an individual of about 42-43 years of age and number 2 belongs to an individual of about 47-48 years of age.

The morphology of the skulls and other bones suggests that the skeleton number 1 belongs to a male individual and the skeleton number 2 belongs to a female individual.

The measurements and indices of the skulls are listed in Table I and II. According to Garson's² classification the cranial index are mesocranic in both skulls.

The basion-bregma height measurement could be taken in only skull number I. While these basion-bregma height-length index is hypsikran in this skull, it is on the borderline of orthokran category. In the same skull the basion-bregma height-breadth index is metriocran, that is in the middle group.

In both skulls the porion-bregma height-length index are orthokran and the porion-bregma height-breadth index are tapeinokran.

Transverse-frontal index is 78.69 in the skull number I, and 84.21 in the skull number 2. The transverse fronto-parietal index is

² Martin-Saller. 1957: Lehrbuch Der Anthropologie, vol I, p. 488.

metriometop in the skull number I, and eurymetop in the skull number 2. That is, the forehead of the individual number I is medium breadth, and the forehead of the individual number 2 is breadth.

In the skull of individual number I, the parietal arc is longer than the frontal arc.

In the skull of individual number 2, the occipital arc is longer than the frontal arc and the parietal arc is longer than the occipital arc.

The mean thickness of the left parietal bone is 7 mm. in the skull number I, and 6 mm. in the skull number 2.

The cranial capacity of the individual number I, calculated from Pearson's³ formula by using the porion-bregma height is 1437.00 c.c. The cranial capacity again calculated from Pearson's formula, but using the basion-bregma height, is 1483.72 c.c. According to Sarasin's⁴ classification the cranial capacity of this individual belongs to both the aristenkephal and the euenkephal (medium) category for men.

The cranial capacity of the individual number 2, calculated from porion-bregma height measurement is 1201.99 c.c. According to Sarasin's⁵ classification the cranial capacity of this individual is euenkephal (medium) category for women.

The form of the skull in norma verticalis, is ovoid in both skulls. The temporal fullness, is near the average in skull number I, and above the average in skull number 2. The tubera parietalia are moderate in skull number I, and pronounced in skull number 2. The development of the glabella and brow-ridges are medium in skull number I. In the skull number 2, the glabella is pronounced but brow-ridges are too weak.

In both skulls the foreheads which are of medium height, show a slope that is moderate in skull number I, and approximately verti-

3 Martin-Saller. 1957, vol I, p. 473.

4 Martin-Saller. 1957, vol I, p. 470.

5 Martin-Saller. 1957, vol I, p. 470.

cal in skull number 2. The development of the tubera frontalia, is submedium in skull number I, and medium in skull number 2. The sutura metopica is completely closed in skull number I, and partly open in skull number 2.

When the Kocamustafa Paşa skulls are viewed in norma lateralis, pterions show attenuated sphenoparietal form in skull number I, and stenocrotophy form in skull number 2. In the skull number I, squama temporalis and processus mastoideus are larger than in skull number 2. In the skull number I fossa mandibularis are deeper than in skull number 2. In both skulls, meatus acusticus externus show ellipsoide shapes. The development of the supramastoid crête is medium in skull number I, and weak in skull number 2. The curvature of the occiput is above the average in skull number I, and nearly medium in skull number 2. In the occipital region of both skulls there are lamdoid flattenings of very slight degree, but there are no plano-occipital flattenings. The torus occipitalis is moderate in skull number I, and indistinct (not clear) in skull number 2.

In the Kocamustafa Paşa skull number 2, the orbital index is mesokonch, that is the orbits are medium heigh in relations to their width. The nasal index is mesorrhin, that is in middle group. The external palatal index is dolichuranisch. Table III.

The measurements and indices of the lower jaw of the skull number 2 are shown in Table IV.

The measurements of the teeth of the upper and lower jaws of the individual number 2 are listed in Tables V and VI.

The measurements and indices of the postcranial bones of Kocamustafa Paşa skeletons are shown in tables VII–XII.

The vertebral indices of the thoracic and lumbar vertebrae of Kocamustafa Paşa skeleton number I are in ventro-sphenocentric category. Table VII.

The sacrum of the Kocamustafa Paşa skeleton number I shows hypobasal form. In this sacrum the length-breadth index is subplatyhieric. Table IX.

The left femur of the Kocamustafa Paşa skeleton number I is platymeric. In this femur the development of the linea aspera is nearly moderate. Table X.

The stature calculated from left femur of the Kocamustafa Paşa skeleton number I, by Pearson's⁶ formula (Table XIII), is 163.84 centimeters, that is in medium category accepted for men.

The stature calculated from left hümerus of the Kocamustafa Paşa skeleton number 2, by Pearson's⁷ formula (Table XIV), is 149.70 centimeters, that is in short stature category accepted for women.

The Kocamustafa Paşa skeletons which approach with some anthropometric measurements and morphological features to both Nordic and Alpine races, represent a mixture of Nordic and Alpine types.

6 Martin-Saller. 1957, vol I, p. 594.

7 Martin-Saller. 1957, vol I, p. 595.

TABLO: I
Kafatası ölçüleri

Fert No. I
♂

a) Maksimum kafa uzunluğu	184.00
b) Glabella-inion uzunluğu	179.00
c) Glabella-lâmda uzunluğu	178.00
ç) Nasion-basion uzunluğu	100.00
d) Maksimum kafa genişliği	142.00
e) Minimum alın genişliği	96.00
f) Maksimum alın genişliği	122.00
g) Biauricular genişlik	126.00
ğ) Basion-bregma yüksekliği	138.00
h) Porion-bregma yüksekliği	113.00
ı) I. Calva yüksekliği (Glabella-inion hattı üzerinde mak. yük.)	101.00
i) II. Calva yüksekliği (Bregma'nın glabella-lâmda hattı üzerindeki yüksekliği)	65.00
j) Horizontal kafa çevresi	528.00
k) Porion-bregma-porion kavsi	303.00
l) Nasion-bregma kavsi	128.00
m) Bregma-lâmda kavsi	132.00
n) Lâmda-opisthion kavsi	?
o) Sol duvar kemiğinin ortalama kalınlığı	7.00
ö) Nasion-gnathion uzunluğu	?
p) Nasion-prosthion uzunluğu	?
r) Maksimum yüz genişliği	?
s) Göz çukuru genişliği (Dacryon-ectoconchion)	?
ş) Göz çukuru yüksekliği	?
t) Burun uzunluğu	?
u) Burun genişliği	?

Tablo 1 den devam
Kafatası endisleri

Kafa endisi	$\left(\frac{d \times 100}{a}\right)$	77.17
Basion-bregma yüksekliği-uzunluk endisi	$\left(\frac{\check{g} \times 100}{a}\right)$	75.00
Basion-bregma yüksekliği-genişlik endisi	$\left(\frac{\check{g} \times 100}{d}\right)$	97.18
Porion-bregma yüksekliği-uzunluk endisi	$\left(\frac{h \times 100}{a}\right)$	61.41
Porion-bregma yüksekliği-genişlik endisi	$\left(\frac{h \times 100}{d}\right)$	79.57
Calva yükseklik-uzunluk endisi	$\left(\frac{i \times 100}{b}\right)$	56.42
Calva yükseklik-uzunluk endisi	$\left(\frac{i \times 100}{c}\right)$	36.52
Mustaraz alın endisi	$\left(\frac{e \times 100}{f}\right)$	78.69
Mustaraz fronto-parietal endis	$\left(\frac{e \times 100}{d}\right)$	67.61
Sajital fronto-parietal endis	$\left(\frac{m \times 100}{l}\right)$	103.12
Sajital parieto-occipital endis	$\left(\frac{n \times 100}{m}\right)$?
Kafa-yüz endisi	$\left(\frac{r \times 100}{d}\right)$?
Yüz-alın endisi	$\left(\frac{e \times 100}{r}\right)$?
Yüz endisi	$\left(\frac{\ddot{o} \times 100}{r}\right)$?
Üst yüz endisi	$\left(\frac{p \times 100}{r}\right)$?
Göz çukuru endisi	$\left(\frac{\check{s} \times 100}{s}\right)$?
Burun endisi	$\left(\frac{u \times 100}{t}\right)$?

TABLO: II
Kafatası ölçüleri

Fert No. 2
♀

a) Maksimum kafa uzunluğu	172.00
b) Glabella-inion uzunluğu	169.00
c) Glabella-lâmda uzunluğu	168.00
ç) Nasion-basion uzunluğu	?
d) Maksimum kafa genişliği	135.00
e) Minimum alın genişliği	96.00
f) Maksimum alın genişliği	114.00
g) Biauricular genişlik	121.00
ğ) Basion-bregma yüksekliği	?
h) Porion-bregma yüksekliği	104.00
ı) I. Calva yüksekliği (Glabella-inion hattı üzerinde mak. yük.)	90.00
i) II. Calva yüksekliği (Bregma'nın glabella-lâmda hattı üzerindeki yüksekliği)	54.00
j) Horizontal kafa çevresi	498.00
k) Porion-bregma-porion kavsi	285.00
l) Nasion-bregma kavsi	112.00
m) Bregma-lâmda kavsi	121.00
n) Lâmda opisthion kavsi	115.00
o) Sol duvar kemiğinin ortalama kalınlığı	6.00
ö) Nasion-gnathion uzunluğu	113.00?
p) Nasion-prosthion uzunluğu	65.00
r) Maksimum yüz genişliği	?
s) Göz çukuru genişliği (Dacryon-ectocoenchion)	41.00
ş) Göz çukuru yüksekliği	34.00
t) Burun uzunluğu	51.00
u) Burun genişliği	24.00

Tablo 2 den devam

Kafatası endisleri

Kafa endisi	$\left(\frac{d \times 100}{a}\right)$	78.48
Basion-bregma yüksekliği-uzunluk endisi	$\left(\frac{\check{g} \times 100}{a}\right)$?
Basion-bregma yüksekliği-geneşlik endisi	$\left(\frac{\check{g} \times 100}{d}\right)$?
Porion-bregma yüksekliği-uzunluk endisi	$\left(\frac{h \times 100}{a}\right)$	60.46
Porion-bregma yüksekliği-genişlik endisi	$\left(\frac{h \times 100}{d}\right)$	77.03
Calva yüksekliği-uzunluk endisi	$\left(\frac{i \times 100}{b}\right)$	53.25
Calva yükseklik-uzunluk endisi	$\left(\frac{i \times 100}{c}\right)$	32.14
Mustaraz alın endisi	$\left(\frac{e \times 100}{f}\right)$	84.21
Mustaraz fronto-parietal endis	$\left(\frac{e \times 100}{d}\right)$	71.11
Sajital fronto-partictal endis	$\left(\frac{m \times 100}{l}\right)$	108.03
Sajital particto-occipital endis	$\left(\frac{n \times 100}{m}\right)$	95.04
Kafa-yüz endisi	$\left(\frac{r \times 100}{d}\right)$?
Yüz-alın endisi	$\left(\frac{e \times 100}{r}\right)$?
Yüz endisi	$\left(\frac{\ddot{o} \times 100}{r}\right)$?
Üst yüz endisi	$\left(\frac{p \times 100}{r}\right)$?
Göz çukuru endisi	$\left(\frac{\check{s} \times 100}{s}\right)$	82.93
Burun endisi	$\left(\frac{u \times 100}{t}\right)$	47.06

TABLO: III

Fert No. 2

Maxilla

♀

a) Diş kemeri uzunluğu		53.00
b) Diş kemeri genişliği		58.00
Üst çene endisi	$\left(\frac{b \times 100}{a}\right)$	109.43

TABLO: IV

Fert No. 2

Alt çene

♀

a. Bigonial (iki açı) genişliği		90.00?
b. Alt çene kolunun minimum genişliği		32.00
c. Alt çene gövdesinin yüksekliği (foramen mentale hizasında)		31.00
ç. Alt çene gövdesinin kalınlığı ((foramen mentale hizasında)		13.00
d. İki foramen Mentale arasındaki mesafe		49.00
e. Kaynak yüksekliği		32.00
f. Alt çene kolu açısı		125°
Alt çene gövdesinin yükseklik-kalınlık endisi	$\left(\frac{\ç \times 100}{c}\right)$	41.93

TABLO: V

Dişler (Fert No. 2 ♀)

Üst çene dişleri	Uzunluk	Genişlik	Kuvvet endisi ¹	Taç endisi ²
P ¹	6.5	8.0	52.00	123.08
P ²	(5.5)	(8.0)	(44.00)	(145.45)
M ¹	(10.5)	(10.5)	(110.25)	(100.00)
M ²	(9.5)	(10.0)	(95.00)	(105.26)
M ³	(7.5)	(9.5)	(71.25)	(126.67)

1) Genişlik x Uzunluk

Genişlik x 100

2)

Uzunluk

TABLO: VI
Dişler (Fert No. 2 ♀)

Alt çene diş-leri	Uzunluk	Genişlik	Trigonid genişliği	Talonid genişliği	Kuvvet endisi	Taç endisi	Trigonid-Talonid endisi ¹
P ₁	(6.0)	(6.5)	—	—	(39.00)	(108.33)	—
P ₂	(6.2)	(7.0)	—	—	(43.40)	(112.90)	—
M ₁	(10.3)	(10.0)	(10.0)	(9.5)	(103.00)	(97.09)	(95.00)
M ₂	(9.8)	(9.6)	(9.6)	(9.3)	(94.08)	(97.96)	(96.88)
M ₃	(9.5)	(9.5)	9.5)	(9.0)	(90.25)	(100.00)	(94.74)

1)
$$\frac{\text{Talonid genişliği} \times 100}{\text{Trigonid genişliği}}$$

TABLO: VII
Vertebrae (Presacral) Fert No. I ♂

	Sırt	Bel
a. Maksimum ön-arka kutur	82.00	84.00
b. Maksimum transvers kutur	?	?
c. Corpus vertebra'nın üst ön-arka kutru	34.00	38.50
ç. Corpus vertebra'nın alt ön-arka kutru	34.00	40.00
d. Corpus vertebra'nın üst transvers kutru	45.00	52.00
e. Corpus vertebra'nın alt transvers kutru	48.00	58.00
f. Corpus vertebra'nın ön yüksekliği	28.50	26.00
g. Corpus vertebra'nın arka yüksekliği	30.00	34.00
ğ. Vertebral foramen'in ön-arka kutru	19.00	15.00
h. Vertebral foramen'in transvers kutru	24.00	28.00
Vertebral endis	$\left(\frac{g \times 100}{f}\right)$	
	107.14	130.77

TABLO: VIII
Hümerus

Fert No. 2
♀
Sol

a. Maksimum uzunluk (Martin 1)		283.00
b. Fizyolojik uzunluk		278.00
c. Minimum çevre (Martin 7)		55.00
Uzunluk-kalınlık endisi	$\left(\frac{c \times 100}{b}\right)$	19.78

TABLO: IX
Sacrum

Fert No. I
♂

a. Os sacrum'un ön uzunluğu		115.00?
b. Os sacrum'un genişliği		121.00
c. Os sacrum'un derinliği		22.00?
Uzunluk-genişlik endisi	$\left(\frac{b \times 100}{a}\right)$	105.21?
Derinlik endisi	$\left(\frac{c \times 100}{a}\right)$	19.13?

TABLO: X

Femur

Fert No. I

♂

Sol

a) Maksimum uzunluk (Martin 1)		?
b) Tabii vaziyette uzunluk (Martin 2)		439.00
c) Caput femoris: dikey kutur (Martin 18)		47.20
ç) Caput femoris: sağıtal kutur (Martin 19)		46.20
d) Caput femoris-collum femoris: uzunluk (Martin 14)		75.00
e) Collum femoris: dikey kutur (Martin 15)		37.00
f) Collum femoris: sağıtal kutur (Martin 16)		33.00
g) Femur'un üst genişliği (Martin 13)		98.00
ğ) Diaphysis'in subtrochanteric kısmının ön-arka kutru (Martin 10)		29.00
h) Diaphysis'in subtrochanteric kısmının genişliği (Martin 9)		37.00
ı) Diaphysis'in ortasında ölçülen ön-arka kutur (Martin 6)		29.00
i) Diaphysis'in ortasında ölçülen genişlik (Martin 7)		31.00
j) Diaphysis'in ortasında alınan çevre (Martin 8)		99.00
k) Epicondylus genişliği (Martin 21)		?
l) Torsion açısı (Martin 28)		26°?
m) Boyun-diaphysis açısı (Martin 29)		137°
Uzunluk-kalınlık endisi	$\left(\frac{j \times 100}{b}\right)$	22.55
Kuvvet endisi	$\left(\frac{i+i \times 100}{b}\right)$	13.67
Index platymericus	$\left(\frac{\text{ğ} \times 100}{h}\right)$	78.38
Index plastricus	$\left(\frac{i \times 100}{i}\right)$	93.55
Caput femoris'in kuvvet endisi	$\left(\frac{c+\text{ç} \times 100}{b}\right)$	21.27
Collum femoris'in uzunluk endisi	$\left(\frac{d \times 100}{b}\right)$	17.08
Collum femoris'in kesit endisi	$\left(\frac{f \times 100}{e}\right)$	89.19
Diaphysis-epicondylus genişlik endisi	$\left(\frac{i \times 100}{k}\right)$?

TABLO: XI
CalcaneusFert No. I
♂
Sol

a- Calcaneus: Maksimum uzunluk (Martin 1)		85.00
b- Calcaneus: Uzunluk (Martin 1a)		81.00
c- Corpus calcanei: Uzunluk (Martin 5)		63.00
ç- Corpus calcanei: Orta genişlik (Martin 2)		49.00
d- Corpus calcanei: Minimum genişlik (Martin 3)		32.00
e- Calcaneus: Yükseklik (Martin 4)		42.00
f- Sustentaculum tali: genişlik (Martin 6)		12.00
g- Tuber calcanei: Yükseklik (Martin 7)		41.50
ğ- Tuber calcanei: Genişlik (Martin 8)		36.00
h- Facies articularis posterior calcanei: Uzunluk (Martin 9)		31.00
ı- Facies articularis posterior calcanei: genişlik (Martin 10)		24.00
i- Facies articularis posterior calcanei: yükseklik (Martin 11)		6.00
j- Facies articularis posterior calcanei: inhiraf açısı (Martin 14)		46°
Uzunluk-genişlik endisi	$\frac{\text{ç} \times 100}{a}$	57.65
Uzunluk-genişlik endisi	$\frac{d \times 100}{a}$	37.65
Uzunluk-genişlik endisi	$\frac{d \times 100}{b}$	39.51
Uzunluk-yükseklik endisi	$\frac{e \times 100}{b}$	51.85
Corpus calcanei: uzunluk endisi	$\frac{c \times 100}{a}$	74.12
Sustentaculum tali endisi	$\frac{f \times 100}{\text{ç}}$	24.49
Tuber calcanei: yükseklik-genişlik endisi	$\frac{\text{ğ} \times 100}{g}$	86.75
Facies articularis posterior calcanei: uzunluk-genişlik endisi	$\frac{i \times 100}{h}$	77.42
Facies articularis posterior calcanei: uzunluk-yükseklik endisi	$\frac{i \times 100}{h}$	19.35

TABLO: XII
CalcaneusFert No. 2
♀

		Sağ	Sol
a- Calcaneus: Maksimum uzunluk (Martin 1)		76.00	74.00
b- Calcaneus: Uzunluk (Martin 1a)		71.00	71.00
c- Corpus calcanei: Uzunluk (Martin 5)		52.00	51.00
ç- Corpus calcanei: Orta genişlik (Martin 2)		43.00	42.00
d- Corpus calcanei: Minimum genişlik (Martin 3)		22.00	21.00
e- Calcaneus: Yükseklik (Martin 4)		38.00	33.00
f- Sustentaculum tali: Genişlik (Martin 6)		11.00	11.00
g- Tuber calcanei: Yükseklik (Martin 7)		33.50	33.00
ğ- Tuber calcanei: Genişlik (Martin 8)		28.00	27.00
h- Facies articularis posterior calcanei: Uzunluk (Martin 9)		26.00	25.00
ı- Facies articularis posterior calcanei: Genişlik (Martin 10)		21.00	20.50
i- Facies articularis posterior calcanei: Yükseklik (Martin 11)		5.00	5.00
j- Facies articularis posterior calcanei: Inhiraf açısı (Martin 14)		45°	47°
Uzunluk-genişlik endisi	$\frac{\text{ç} \times 100}{a}$	56.58	56.76
Uzunluk-genişlik endisi	$\frac{d \times 100}{a}$	28.95	28.38
Uzunluk-genişlik endisi	$\frac{d \times 100}{b}$	30.98	29.57
Uzunluk-yükseklik endisi	$\frac{e \times 100}{b}$	53.52	46.48
Corpus calcanei: Uzunluk endisi	$\frac{c \times 100}{a}$	68.42	68.92
Sustentaculum tali endisi	$\frac{f \times 100}{\text{ç}}$	25.58	26.19
Tuber calcanei: Yükseklik-genişlik endisi	$\frac{\text{ğ} \times 100}{g}$	83.58	81.82
Facies articularis posterior calcanei: uzunluk-genişlik endisi	$\frac{i \times 100}{h}$	80.77	82.00
Facies articularis posterior calcanei: uzunluk-yükseklik endisi	$\frac{i \times 100}{h}$	19.23	20.00

TABLO: XIII

Boy

Fert No. 1

♂

Formül ¹	Boy
81.306 + 1.880 Femur	163.84 cm.

¹ Kullanılan Pearson formülü Martin-Saller 1957, cilt I, s. 494. ten alınmıştır.

TABLO: XIV

Boy

Fert No. 2

♀

Formül ¹	Boy
71.475 + 2.764 Humerus	149.70 cm.

¹ Kullanılan Pearson formülü Martin-Saller 1957, cilt I, s. 495. ten alınmıştır.

Res. I- Kocamustafa Paşa: Erkek iskeletine ait kalıntılar.
Fig. I- Kocamustafa Paşa: The remains of male skeleton.

Res. 2- Kocamustafa Paşa: Kadın iskeletine ait kafatası.
Fig. 2- Kocamustafa Paşa: The cranium of female skeleton.

Res. 3- Kocamustafa Paşa: Kadın iskeletine ait kalıntılar.
Fig. 3- Kocamustafa Paşa: The remains of female skeleton.